

درس دوم: قاضی بست از تاریخ بیهقی اثر تعلیمی قرن ۵ نویسنده: ابوالفضل بیهقی

❖ این درس از کتاب تاریخ بیهقی یا تاریخ معرکات ابوالفضل بیهقی نویسنده قرن پنجم انتخاب گردیده است که موضوع اصلی آن تاریخ پادشاهی معرکات و رودمان غزنوی است. بخشی که از این کتاب می‌خوانیم حکایت فاضل شهر است که فرد نیلومکار است که به کتب روزی حلال بسیار اهمیت می‌دهد و طلاهای بیت المال را که حاکم وقت به عنوان صدقه به او می‌دهد نمی‌پذیرد؛ با هم بخوانیم این داستان زیبا را:

شناسنامه: قالب: متن: درون‌مایه:

◀ و روز دوشنبه [امیر مسعود] شبگیر، برنشست و به کران رود هیرمند رفت با بازان و یوزان و حشم و ندیمان و مطربان؛ و تا

چاشتگاه به صید مشغول بودند. پس، به کران آب فرود آمدند و خیمه‌ها و شرع‌ها زده بودند.

قلمرو زبانی: شبگیر: سحرگاه، پیش از صبح / برنشستن: سوار شدن / کران: ساحل، کنار، طرف، جانب / یوز: یوزپلنگ، جانوری شکاری، کوچکتر از پلنگ که با آن به شکار آهو و مانند آن می‌روند / حشم: خدمتکاران / ندیم: همنشین، همدم / مطرب: آوازخوان، نوازنده / چاشتگاه: هنگام چاشت، نزدیک ظهر / خیمه: چادر / شرع: سایه بان، خیمه / خیمه و شرع: رابطهٔ مترادف.

قلمرو ادبی: آب: مجاز از رود هیرمند / بازان و یوزان - حشم و ندیمان و مطربان: مراعات نظیر

بازگردانی: و روز دوشنبه، امیر مسعود صبح زود سوار اسب شد و با پرندگان شکاری و یوزپلنگان و چاکران و خدمتکاران و نوازندگان به ساحل رود هیرمند رفت و تا نزدیک ظهر مشغول شکار بودند؛ سپس به ساحل رود آمدند و در آنجا برایشان خیمه‌ها و سایه بان‌ها برپا کرده بودند.

◀ از قضای آمده، پس از نماز، امیر کشتی‌ها بخواست و ناوی ده بیاوردند. یکی بزرگ تر، از جهت نشست او و جامه‌ها افگندند

و شرعی بر وی کشیدند. و وی آنجا رفت و از هر دستی مردم در کشتی‌های دیگر بودند؛ ناگاه، آن دیدند که چون آب نیرو

کرده بود و کشتی پُر شده، نشستند و دریدن گرفت. آنگاه آگاه شدند که غرقه خواست شد. بانگ و هزاهز و غریو برخاست. و

هنر آن بود که کشتی‌های دیگر به او نزدیک بودند. ایشان درجستند هفت و هشت تن، و امیر را بگرفتند و بر بودند و به

کشتی دیگر رسانیدند و نیک کوفته شد و پای راست افگار شد؛ چنان که یک دَوال پوست و گوشت بگسست و هیچ نمانده

بود از غرقه شدن. اما ایزد رحمت کرد پس از نمودن قدرت. و سوری و شادی ای به آن بسیاری، تیره شد و چون امیر به

کشتی رسید، کشتی‌ها برانندند و به کرانهٔ رود رسانیدند.

قلمرو زبانی: قضا: تقدیر، سرنوشت/ از قضای آمده: اتفاقاً / نماز: نماز ظهر/ ناو: کشتی، به ویژه کشتی دارای تجهیزات جنگی/ از جهت: برای /جامه ها افگندند: گستردنی ها را گستردند، بسترها را مهیا کردند / شرع: سایه بان، خیمه / از هر دستی: از هر گروهی / آن دیدند: متوجه شدند / آب نیرو کرده بود: فشار آب زیاد شد و بالا آمد/ نشستن ودریدن گرفت: شروع به شکستن و فرورفتن کرد/ غرقه خواستشد: نزدیک بود غرق شود/ هزاهز: فتنه، آشوب، حادثه ای که مردم را به جنبش درآورد / غریو: فریاد / خاست و برخاست: بلند شد / هنر آن بود: خوشبختانه / درجستند: پریدند / بربودند: از آب گرفتند، نجات دادند / نیک کوفته شد: به سختی مجروح شد / افگار: مجروح، خسته / دوال(ممیز) تسمه چرم و پوست؛ یک دوال: به اندازه یک طناب / بگسست : کنده شد / خدا ، آفریدگار / سور: جشن / تیره شد: از بین رفت / وی اول: قایق/ وی دوم: امیرمسعود. **قلمرو ادبی:** تناسب: کشتی ، آب / هنر آن بود: کنایه از این که بخت با آنان یار بود یا شانس آوردند.

بازگردانی: اتفاقاً پس از نماز ظهر، امیرمسعود دستور داد تا قایق ها را بیاورند. ده قایق کوچک آوردند. در یکی از قایق ها که بزرگتر بود، برای نشستن و استراحت سلطان، بسترهایی پهن کردند و سایه بانی بر آن کشیدند. امیرمسعود سوار آن قایق شد و گروه های مختلف مردم و همراهان سوار قایق هایدیگر شدند. ناگهان دیدند که چون آب فشار آورده بود، قایق پُر شده و در حال غرق شدن و شکسته شدن است. زمانی متوجه شدند که نزدیک بود کشتی غرق شود. فریاد بلند شد و همه به جنبش و تکاپو افتادند. امیرمسعود بلند شد و خوشبختانه قایق های دیگر به او نزدیک بودند. هفت هشت نفر در آب پریدند و امیر را گرفتند و به قایق دیگر رساندند. امیر به سختی مجروح شد و پای راستش زخمی شد؛ به گونه ای که به اندازه یک برش از گوشت از آن جدا شد. نزدیک بود امیر غرق شود؛ اما خداوند پس از قدرت نمایی، رحم کرد و این گونه بود که جشن و شادی بزرگی که داشتند، خراب شد. وقتی امیرمسعود به قایق رسید، کشتی ها را حرکت دادند و به ساحل رود هیرمند رساندند.

◀ و امیر از آن جهان آمده، به خیمه فرودآمد و جامه بگردانید و تر و تباه شده بود و برنشست و به زودی به کوشک آمد که خبری سخت ناخوش در لشکرگاه افتاده بود و اضطرابی و تشویشی بزرگ به پای شده و اعیان و وزیر به خدمت استقبال رفتند. چون پادشاه را سلامت یافتند، خروش و دعا بود از لشکری و رعیت و چندان صدقه دادند که آن را اندازه نبود.

قلمرو زبانی: فرود آمد: وارد شد / جامه بگردانید: لباسش را عوض کرد / تر و تباه: خیس و به هم ریخته / برنشستن: سوار شدن / کوشک: قصر، کاخ؛ ساختمانی بلند، وسیع و زیبا که اغلب در میان باغ قرار گرفته است / سخت ناخوش: خیلی ناگوار/تشویش: نگرانی، اضطراب / اعیان: ج عین، بزرگان، اشراف، ثروتمندان / به خدمت استقبال رفتند: به پیشواز رفتند.

قلمرو ادبی: از آن جهان آمده: کنایه از نجات یافتن از مرگ / تر و تباه: مجاز از ناخوش احوال / به پای شدن: کنایه از به وجود آمدن.

بازگردانی: امیرمسعود از مرگ نجات یافته به خیمه آمد و لباس هایش را عوض کرد و خیس و ناخوش احوال شده بود و سوار بر اسب شد و به سرعت به سوی قصر رفت؛ زیرا شایعه بسیار ناخوشایندی در لشکر پیچیده بود و دل نگرانی بزرگی به وجودآمده بود. بزرگان و وزیر به استقبال او رفتند. وقتی پادشاه را تندرست دیدند، لشکریان و عامه مردم، فریاد شادی سر دادند و دعا و شکر کردند و آن قدر صدقه دادند که بی اندازه بود.

درس سوم: در امواج سند از: چهارپاره های مشهور اثر: تعلیمی قرن ۱۴ نویسنده: مهدی حمیدی شیرازی

❖ این درس با عنوان «در امواج سند» از آثار زیبای مرحوم حمیدی شیرازی است که در آن ماجرای حمله فجیع مغولان به سرزمینمان را بیان می‌دارد که با فرار محمد خوارزمشاه و استادگن پسرش جلال الدین مصارف می‌گذرد. این شیر مرد ایرانی در مقابل سپاهیان انبوه و بی رحمت مغول چنان استادگن می‌کند که در انتها برای حفظ آبرو و شرف ایران مجبور به سپردن زنان و بی‌گناه کودکان معصوم به امواج سند می‌گردد. با هم بخشی از این داستان غم‌انگیز را بخوانیم.

شناسنامه: قالب: وزن: دقایقه: رون مایه:

➤ **به مغرب، سینه مالان قرص خورشید** **پنهان می‌گشت پشت کوهساران**

قلمرو زبانی: سینه مالان: سینه خیز (صفت فاعلی مرکب کوتاه)

قلمرو ادبی: تشخیص: / تناسب:

بازگردانی: قرص خورشید، به آرامی و هم عرض با کوه ها، سینه خیز در پشت کوه ها پنهان می‌شود. (خورشید عظمت و جاه و جلال حکومت خوارزمشاهیان روبه نابودی بود.)

پیام: شرح غروبی غم‌انگیز و اندوه بار

➤ **فرومی ریخت گردی زعفران رنگ** **به روی نیزه‌ها و نیزه داران**

قلمرو زبانی: فرومی ریخت (بن ماضی: فروریخت، بن مضارع: فرو ریز) / «ان» در «نیزه داران»:

قلمرو ادبی: گردی زعفران رنگ: استعاره از پرتو خورشید / تناسب: / گردی زعفران رنگ: تشبیه (گردی / همانند

زعفران) / واژه آرایه: نیزه

بازگردانی: و نور طلایی خود را مانند گردی (پودری) زرد رنگ بر جنگجویان و نیزه‌هایشان می‌پاشید.

پیام: تابش نارنجی خورشید در غروب

➤ **ز هر سو بر سواری غلت می‌خورد** **تن سنگین اسبی تیر خورده**

قلمرو زبانی: سنگین:

قلمرو ادبی: واج آرایه: «ر» و «س»

بازگردانی: از هر سو هیکل سنگین اسبان تیرخورده بود که بر روی سواران می‌افتاد.

پیام: توصیف نبردگاه

سوار زخم دار نیم مرده به زیر باره می نالید از درد

قلمرو زبانی: باره:

قلمرو ادبی: واج آرایبی: «ر»

بازگردانی: سوارکاری که زخمی و در حال مرگ بود در زیر لاشه اسبان از درد می نالید.

پیام: توصیف آوردگاه

نهان می گشت روی روشن روز به زیر دامن شب در سیاهی

قلمرو زبانی: نهان: پنهان

قلمرو ادبی: جنبخشی: / روز: مجاز از خورشید به علاقه لازمی به / دامن شب: جنبخشی / روز، شب: تضاد / واج آرایبی: «ر»

بازگردانی: روز آرام آرام به پایان می رسید و تاریکی شب همه جا را فرا می گرفت.

پیام: توصیف غروب

در آن تاریک شب می گشت پنهان فروغ خرگه خوارزمشاهی

قلمرو زبانی: فروغ: روشنایی / خرگه: / خوارزمشاهیان: دودمانی شاهی پس از فرمانروایی سلجوقیان

قلمرو ادبی: خرگه: مجاز از توان و شکوه خوارزمشاهیان.

بازگردانی: در آن شب سیاه، درخشش خیمه و حکومت خوارزمشاهیان نیز داشت رو به تاریک و خاموش شدن می رفت.

پیام: شکست خوارزمشاهیان

به خوناب شفق در دامن شام به خون آلوده ایران کهن دید

قلمرو زبانی: شفق: سرخی آسمان هنگام غروب خورشید

قلمرو ادبی: خوناب شفق: اضافه تشبیهی / دامن شام: / در خون نشستن کنایه از کشته شدن و نابود شدن

بازگردانی: جلال الدین هنگام غروب به سرخی آسمان نگاه کرد و با خود فکر کرد که چگونه ایران با عظمت در خون فرو خواهد رفت.

پیام: پیش بینی شکست ایران

درس هشتم: در کوی عاشقان از زندگانی جلال الدین محمد (مشهور به مولوی) اثر: غنای قرن ۱۴ نویسنده: بدیع الزمان فروزانفر

❖ این درس با عنوان «در کوی عاشقان» از کتاب گزیده زندگانی جلال الدین محمد (مشهور به مولوی) اثر غنای است که به قلم توانای استاد بدیع الزمان فروزانفر به رشته تحریر درآمده است. در این متن از تولد حلیم بلخ تا زمان مرگ و اتفاقاتی چون دیدار با عطر و شمس مشرف به طور فشرده بیان شده است. اتفاقات جالب این ملاقات تاریخی نیز بر گیرای داستان افزوده است. با هم بخوانیم

شناسنامه: قالب: متن: درون مایه:

محمد، ملقب به جلال الدین، مشهور به «مولانا» یا «مولوی» اوایل قرن هفتم، در شهر بلخ به دنیا آمد. علت شهرت او به «رومی» یا «مولانای روم» اقامت طولانی وی در شهر قونیه بوده است، اما جلال الدین همواره خود را از مردم خراسان شمرده و همشهریانش را دوست می‌داشته و از یاد آنان دلش آرام نبوده است. پدر جلال الدین، محمد بن حسین خطیبی، معروف به «بهاء الدین ولد» از دانشمندان روزگار خود بود. به سبب هراس از بی رحمی‌ها و کشتار لشکر مغول و رنجش از خوارزم شاه، ناچار از بلخ مهاجرت کرد. جلال الدین در این ایام، پنج شش ساله بود که خاندانش، شهر بلخ و خویشان را بدرود گفت و به قصد حج، رهسپار گردید. چون به نیشابور رسید، با شیخ فریدالدین عطار، ملاقات کرد. شیخ عطار، کتاب «اسرارنامه» را به جلال الدین خردسال هدیه داد و به پدرش بهاء الدین گفت: «زود باشد که این پسر تو، آتش در سوختگان عالم زند.»

قلمرو زبانی: ملقب: / هراس: ترس / ایام: ج یوم؛ روزها/ اسرار: (شبه هم آوا ← اصرار: پافشاری)

قلمرو ادبی: بدرود گفت: کنایه از وانهادن / کنایه:

هنگامی که بهاء ولد، مناسک حج را به پایان برد، در بازگشت، به طرف شام روانه گردید و مدتی در آن نواحی به سر برد. آوازه تقوا و فضل و تأثیر بهاء ولد همه جا را فراگرفت و پادشاه سلجوقی روم، علاء الدین کیقباد، از مقامات او آگاهی یافت، طالب دیدار وی گردید. بهاء ولد به خواهش او به قونیه روانه شد و بدان شهریار پیوست. بهاء ولد از آنجا که دیار روم از تاخت و تاز سپاه مغول بر کنار بود و پادشاهی دانا و صاحب بصیرت و عالم پرور و محیطی آرام و آزاد داشت، بدان نواحی هجرت گزید. مردم آن سرزمین، علاقه فراوانی به او یافتند و سلطان نیز، بی اندازه، او را گرامی می‌داشت.

قلمرو زبانی: مناسک: / آوازه: شهرت / شهریار: شاه / دیار: سرزمین / بصیرت: بینش / نواحی: ج ناحیه (هم آوا؛ نواهی: نهی شده

ها، محرمان)

قلمرو ادبی: . کنایه: / بر کنار بودن:

جلال الدین در هجده سالگی به فرمان پدر با «گوهر خاتون» سمرقندی ازدواج کرد. پس از درگذشت بهاء الدین، جلال الدین محمد به اصرار مریدان و شاگردان پدر، مجالس درس و وعظ را به عهده گرفت؛ جلال الدین در آن هنگام، بیست و چهار سال داشت. پس از این، جلال الدین مدتی در شهر حلب به تحصیل علوم پرداخت و سپس عازم دمشق شد و بیش از چهار سال در آن ناحیه، دانش می‌اندوخت و معرفت می‌آموخت. جلال الدین، پس از چندی اقامت در شهرهای حلب و شام که مدت مجموع آن، هفت سال بیش نبود، به قونیه باز آمد و همه روزه، به شیوه پدر، در مدرسه، به درس علوم دینی و ارشاد می‌پرداخت و طالبان علوم شریعت در محضر او حاضر می‌شدند.

قلمرو زبانی: اصرار: (شبه هم آوا ← اسرار: رازها) / مرید: / مجالس: ج مجلس / وعظ: اندرز، پند دادن / عازم: / اندوخت: جمع کردن / معرفت: / آموخت: یاد گرفتن / شریعت: شرع، آیین، راه دین، مقابل طریقت / محضر: / قلمرو ادبی: محضر: مجازاً مجلس درس یا مجلسی که در آن، سخنان قابل استفاده گفته می‌شود.

در این ایام که جلال الدین، روزها به شغل تدریس می‌گذرانید و شاگردان و پیروان بسیاری از حضورش بهره می‌بردند و مردم روزگار بر تقوا و زهد او متفق بودند، ناگهان آفتاب عشق و شمس حقیقت، در برابرش نمایان شد؛ او شمس الدین تبریزی بود. شمس از مردم تبریز بود و خاندان وی هم اهل تبریز بودند. او برای کسب علوم و معارف، بسیار مسافرت کرد و از مشایخ فراوانی بهره برد. به دلیل سیر و سفر و البته جست و جو و پرواز در عالم معنا، او را «شمس پرنده» می‌گفتند.

قلمرو زبانی: ایام: روزها / زهد: / متفق: همسو، هم عقیده، موافق / مشایخ: / قلمرو ادبی: اضافه تشبیهی: استعاره: / شمس حقیقت: اضافه تشبیهی؛ استعاره از شمس تبریزی /

شمس الدین، بیست و ششم جمادی الآخر سال ۶۴۲ هجری قمری به قونیه وارد شد. شمس، عارفی کامل و مرد حق بود و مولانا جلال الدین که همواره در طلب مردان خدا بود، چون شمس را دید، نشان‌هایی از لطف الهی را در او یافت و دانست که او همان پیر و مرشدی است که سال‌ها در جست و جویش بود؛ از این رو، به شمس روی آورد و با او به صحبت و خلوت نشست و در خانه بر آشنا و بیگانه بست و تدریس و وعظ را رها کرد. مولانا جلال الدین با همه علم و استادی خویش، در این ایام که حدودا سی و هشت ساله بود، به خدمت شمس زانو زد و نوآموز گشت؛ این خلوت عارفانه، حدود چهل روز طول کشید.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ستایش: لطف خدا از: فرهاد و شیرین اثر: غنایی قرن ۱۰ نویسنده: وحشی بافقی

❖ کتاب با شعر معروف از وحشی بافقی شعر قرن ۱۰ انتخاب گردیده است و در باب ستایش خداوند زبانزد اربابان و مخاطبان شده است. این مثنوی زیبا را با هم بخوانیم:

شناسنامه: قالب: وزن: قافیه: درون مایه:

حلاوت سنج معنی در بیانها

به نام چاشنی بخش زبانها

قلمرو زبانی: چاشنی: مزه، طعم / چاشنی بخش: آنچه برای اثربخشی بیشتر کام به آن اضافه می شود. / حلاوت: شیرینی / حلاوت سنج: کسی که شیرینی را ارزیابی می کند، کسی که ملاک ارزیابی شیرینی است / چاشنی بخش و حلاوت سنج: مرکب (غیر ساده) / حذف فعل به قرینه معنوی / زبان و بیان: تناسب / حلاوت سنج: شیرینی بخش، دلپذیری و لذت بخش بودن / بیت را می توان به صورت دو جمله، بازگردانی کرد: / به نام خداوندی که حلاوت سنج معنی در بیانها و چاشنی بخش زبانهاست، سخنم را آغاز می کنم. / بیت بر روی هم، یک جمله مرکب (غیر ساده) است.

قلمرو ادبی: زبان: مجاز از سخن / چاشنی بخش زبان: حس آمیزی / حلاوت سنج معنی: حس آمیزی / واج آرایه: «ن» / زبان و بیان مراعات نظیر / چاشنی بخش: مزه دهنده، کنایه از ارزشمند کننده / بین چاشنی (مزه) و حلاوت، مراعات نظیر هست.

بازگردانی: به نام خداوندی که نام او در زبانها جاری است و بیانها را با نام خود شیرین می گرداند.

پیام: ستایش خداوند

نژند آن دل که او خواهد نژندش

بلند آن سر که او خواهد بلندش

قلمرو زبانی: نژند: خوار و زبون، اندوهگین / ضمیر «ن» ش در واژه های «بلندش» و «نژندش»: جهش ضمیر (به او برمی گردد: مفعول) / بیت ۴ جمله و هر مصرع یک جمله مرکب (غیر ساده) است / مرجع ضمیر «او» خداوند است. / واژه ی «نژند» امروزه کاربرد ندارد.

قلمرو ادبی: بلند آن سر: کنایه از سرفراز سر و دل: مجاز از انسان / دل: مجاز از انسان / سر، دل: تناسب / تلمیح به آیه: تعز من تشاء و تذلل من تشاء. / موازنه (رشته انسانی) / واج آرایبی «ن» / دل و سر مراعات نظیر / بیت «موازنه» دارد.

بازگردانی: هر که را بخواهد عزت و اقتدار می بخشد و هر که را بخواهد خوار و ذلیل می کند.

پیام: سربلندی و خواری به دست خداوند است.

در نابسته احسان گشادهست به هر کس آنچه می بایست دادهست

قلمرو زبانی: احسان: نیکی، داد ودهش، بخشش / گشاده: باز / نابسته: باز / در و گشودن تناسب / داده است و گشاده است ماضی نقلی / در نابسته‌ی احسان: یک ترکیب وصفی و یک ترکیب اضافی دارد. / نابسته صفت مشتق (وندی) / بیت، سه جمله است. (مصراع اول یک جمله‌ی ساده و مصراع دوم یک جمله‌ی مرکب یا غیر ساده است.) مصراع اول: جمله‌ی / سه جزئی با مفعول و نهاد آن خداوند است.

قلمرو ادبی: در احسان: اضافه استعاری / واج آرایبی: «س»

بازگردانی: خداوند احسان و بخشش بی پایانی دارد و به هر کس آنچه را شایسته اش است می دهد.

پیام: بخشندگی خداوند

به ترتیبی نهاده وضع عالم که نی یک موی باشد بیش و نی کم

قلمرو زبانی: عالم: جهان / نهادن: گذاشتن (بن ماضی: نهاد، بن مضارع: نه) / نی: نه / حذف فعل به قرینه لفظی / بیش و کم رابطه‌ی تضاد دارند. / مصرع دوم حذف فعل «باشد» به قرینه‌ی لفظی / «نی» (نه) حرف پیوند هم پایه ساز؛ یعنی: / نه یک مو بیش و نه یک مو کم است. / نهاده (است) ماضی نقلی معلوم / [خداوند] وضع عالم را به ترتیبی نهاده است که نه یک مو بیش است و نه یک مو کم است. (سه جمله و یک جمله‌ی مرکب)

قلمرو ادبی: مو: مجاز از مقدار اندک / نی یک موی باشد بیش و نی کم: کنایه از اینکه همه چیز در جای خودش قرار دارد / بیش، کم: تضاد / واژه آرایبی: نی

بازگردانی: خداوند، جهان را طوری آفریده است که همه چیز در جا و اندازه خود است و هیچ چیز کم و زیاد آفریده نشده است.

پیام: قانونمندی آفرینش خدا

همه ادبارها اقبال گردد

اگر لطفش قرین حال گردد

قلمرو زبانی: لطف: مهر و نیکویی / قرین: همراه / ادبار: بدبختی، سیه روزی / اقبال: خوشبختی، سعادت / ادبار و اقبال رابطه‌ی تضاد دارند.

قلمرو ادبی: تضاد: اقبال و ادبار

بازگردانی: اگر لطف و محبت او شامل حال کسی گردد، همه بدبختی‌ها و سختی‌ها به خوشبختی تبدیل می‌شود.

پیام: لطف و نظر خدا بدبختی را به خوشبختی مبدل مبدل می‌کند

نه از تدبیر کار آید نه از رای

وگر توفیق او یک سو نهد پای

بازگردانی: اگر لطف خداوند شامل حال بنده‌اش نشود، دیگر از دست اندیشه و عقل کاری بر نمی‌آید و انسان از انجام هر کاری ناتوان خواهد بود.

قلمرو زبانی: توفیق: سازگار گردانیدن / حذف فعل «آید» به قرینه‌ی لفظی در مصرع دوم. / بیت، سه جمله و یک جمله‌ی مرکب (غیرساده) است.

/ تدبیر و رای تناسب

قلمرو ادبی: پای یک سو نهادن: کنایه از پشت کردن و کاری نکردن

تدبیر: اندیشه، چاره‌گری / رای: تدبیر و اندیشه / پای، رای: جناس ناهمسان / واژه آرایه: نه / رای و تدبیر: مراعات نظیر

پیام: وابستگی تدبیر بشر به توفیق الهی

بماند تا ابد در تیره رای

خرد را گر نبخشد روشنایی

بازگردانی: اگر خدا انسان را آگاه نکند (راه درست را به او نشان ندهد)، انسان تا ابد در نادانی و گمراهی به سر خواهد برد.

قلمرو زبانی: را: در معنای «به»؛ حرف اضافه / ابد: زمان بی پایان / تیره رای: بداندیشی، گمراهی / تیره رای: مشتق-مرکب (وندی مرکب) /

روشنایی: مشتق (غیرساده‌ی وندی) روشنایی: مفعول / بماند مضارع اخباری: می‌ماند / بیت دو جمله و یک جمله‌ی مستقل مرکب (غیرساده) است.

قلمرو ادبی: تیره، روشنایی: تضاد / تیره رای: حس آمیزی / تلمیح به آیه‌ی «یخرجونهم من النور الى الظلمات...»

پیام: خرد به خداوند وام دار است.

◀ کمال عقل آن باشد در این راه که گوید نیستم از هیچ آگاه

قلمرو زبانی: گوید: مضارع التزامی (بگوید) / عقل و آگاهی تناسب / هر دو مصراع به شیوه‌ی بلاغی است. / نقش کمال عقل نهاد و آن مسند است. / کمال عقل ترکیب اضافی است.

قلمرو ادبی: عقل بگوید آگاه نیستم تشخیص / کمال عقل در این است که بگوید آگاه نیستم: متناقض نما یا پارادوکس دارد / این راه: استعاره از درک حقیقت الهی

بازگردانی: وقتی عقل انسان کامل می شود که بداند از هیچ چیز آگاه نیست و بگوید: نمی دانم. (یعنی اگر کسی بسیار دانا و عاقل شود، به جهل خود اقرار خواهد کرد و همین اقرار کردن به جهل نشان می دهد که انسان عاقل شده است.)

پیام: ناتوانی خرد در برابر علم ایزدی

کتابچه آرایه های ادبی

پیش نیاز (۱)

دبیر آموزش ملی: معصومه گودرزی

جزوه کاربردی برای همه رشته ها
«دوره متوسطه ۲ و کنکور»

حرفی از سهراب به یاد است مرا

«جور دیگر باید دید، جور دیگر باید خواند»

اما نه؛

شاید امروز...

جور دیگر باید گفت...!

سخن امروز از دیدن و از خواندن نیست!

حرف امروز این است؛ شوق یک گفتن خوب و روان مثل آب

مثل شعر سهراب

تو فقط دل بده، دل

گوش دل را بسپار

به همین گفتن ناب...

شاید...

جور دیگر شاید...!

هدف از یادگیری آرایه های ادبی چیست؟ (چرا باید آرایه ها را یاد بگیریم؟)

هر علم و فنی که در زندگی به کار ما نیاید، فراگیری آن، تنها تلف کردن وقت است. بسیاری از صحبت های ما در طول روز برگرفته از آرایه های ادبی است که ناخودآگاه بر کلام ما جاری می شود. همه ما در زندگی روزمره با این علم سروکار داریم و اغلب بی آنکه بدانیم یا متوجه باشیم در صحبت ها و مکالمات خود از الفاظ و اصطلاحات فنون آرایه استفاده می کنیم؛ برای نمونه به تمامی ضرب المثل هایی که در مکالمات و روابط گفتاری با دیگران استفاده می کنید، تأمل کنید؛ همه این ها کنایه و جزء علم بیان هستند. یا مثلاً وقتی مادرتان به شما می گوید: «گلم!»، از استعاره بهره گرفته است.

آرایه های کلامی در ادب فارسی از جایگاه و ظرافت ویژه ای برخوردار است؛ هنر استفاده از آرایش های کلامی به ما کمک می کند تا بر جنبه های زیبایی و هنری بیان و گفتارمان افزوده شود و خیلی ساده بگوییم؛ وقتی بتوانیم از این هنر و صنعت های ادبی آن در کلام خود استفاده کنیم، کمترین حسن آن افزایش مخاطبان ماست؛ زیرا در دنیای امروزی فن بیان و سخنوری یکی از مهم ترین راه های کسب درآمد و تجارت است. لازمه یک تجارت معقول و پربار نحوه چگونگی برخورد با مخاطبان است؛ پس قبل از آن که از این علم به عنوان یک پیش نیاز درسی یاد کنیم، بهتر است ارتباط این فن را با زندگی اجتماعی خود دریابیم و در یک جمله کلام را خلاصه کنیم؛ «بیایید با آرایه ها بیشتر زندگی کنیم!»

برخی فواید این فن به شرح زیر است:

۱) لذت ادبی

۲) آموزش مفاهیم و قرابت های معنایی

۲) کمک به تفهیم مطالب

۴) کمک به شیوایی و زیبایی گفتار و افزایش قدرت فن بیان و...

آرایه های ادبی در دو بخش خلاصه می شوند: علم بیان و علم بدیع

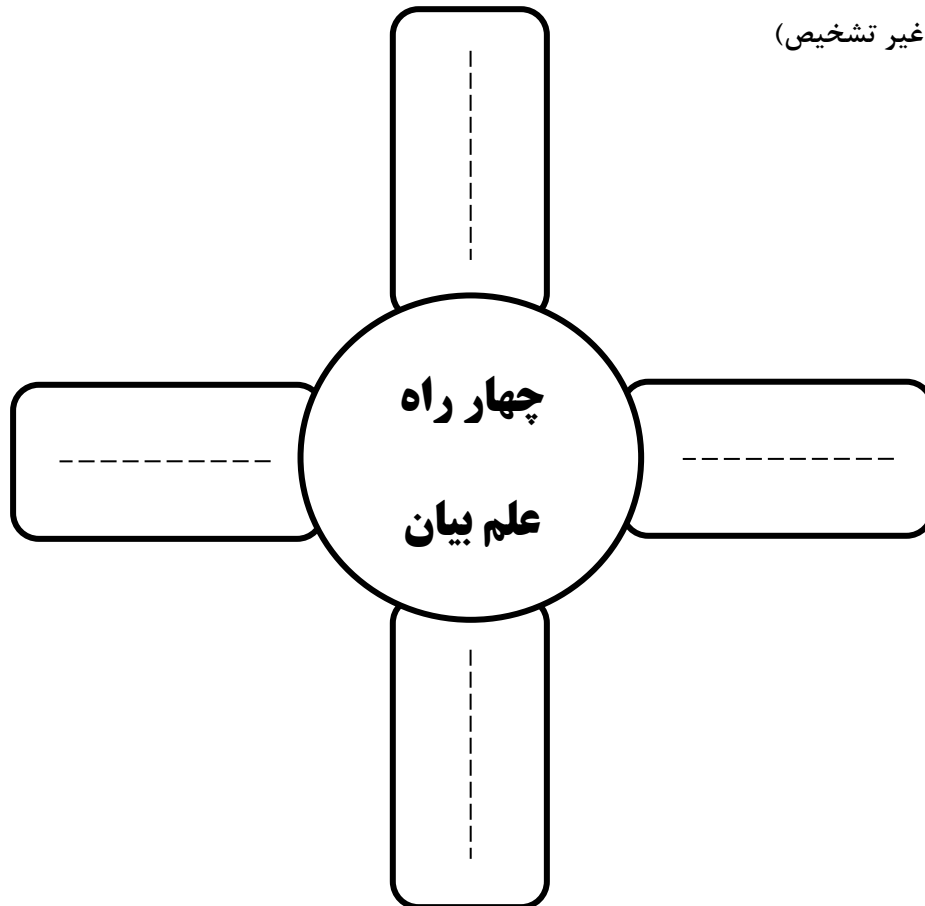
علم بیان: این علم از چهار بخش تشکیل شده است:

۱. تشبیه

۲. استعاره (تشخیص و غیر تشخیص)

۳. مجاز

۴. کنایه

الف) تشبیه

✓ تشبیه: مانند کردن چیزی یا کسی به پدیده ای دیگر تشبیه است که در آن حداکثر چهار رکن دریافت شود.

✓ چهار رکن تشبیه عبارت اند از:

وجه شبه	مشبه به	ادات تشبیه	مشبه
بلند است	سرو	مثل	معشوق

(۱) مشبه: چیزی که تشبیه می شود.

(۲) مشبه به: چیزی که بدان تشبیه می کنند.

(۳) ادات تشبیه: واژه هایی از قبیل: مثل، چون، مانند، به سان و... ادات و ابزار تشبیه هستند.

(۴) وجه شبه: ویژگی مهم مشبه به که به مشبه نسبت داده می شود.

به خاطر بسپارید: استفاده از قالب تشبیه بهترین راه شناسایی استعاره از تشبیه است.

کتابچه دستور زبان فارسی

پیش نیاز (۲)

دبیر آموزش ملی: معصومه گودرزی

کاربردی برای همه رشته ها

«متوسطه ۲ و کنکور»

یه گپ و گفت خودمونی:

❖ سلام به رو ماهت! می دونی چیه؟ همین جا اَزت تشکر می کنم که بهم اعتماد داری. اما یه توصیه دوستانه! هیچ چیز رو با شک قبول نکن! مخصوصاً تو آموزش دیدن. اگه همین حالا هم به این جزوه شک داری، تا دیر نشده، ببندش و وقتت رو بردار و برو جای دیگه خرج کن. نمی گم پولت رو. چون جای پول پر می شه. این وقته، که دیگه جایگزین نداره. اما اگه بهش و بهم ایمان داری، سرقصه رو بگیر و برو جلو...

✓ اینم بدون؛ دستور، یعنی نقش بازی کردن! زندگی ما آدما هم یه دستوره... ما اجزای اون هستیم! هر کدوم طبق مصلحت الهی یه نقش بر عهده داریم؛ یکی فاعل و یکی مفعول می شه! بعد تو یه مرحله دیگه اون که فاعل بود، مفعول می شه... یا نقش متممی پیدا می کنه... یه وقت هسته گروه می شه، جای دیگه هم وابسته...! زندگی یعنی دستور و نقش بازی کردن! مهم نیست کی، چه نقشی می گیره! این مهمه که هر کی تو نقش خودش خوب و عالی بازی کنه...!

من به فکر عالی درس دادم؛ پس تو هم به فکر عالی یاد گرفتن باش! اگه تصمیمت رو گرفتی بریم که شروع کنیم!

این نوشتار در پنج قسمت اطلاعات دستوری شما را تکمیل می کند؛ هر بخش زیر مجموعه قسمت بعدی است؛ بنابراین توصیه می شود هر بخش را خوب بخوانید، خوب بفهمید، خوب تمرین کنید؛ سپس به سراغ بخش بعدی بروید.

➤ در بخش اول، واج ها و حرف ها در الفبای فارسی بررسی می شوند. بخش دوم به شناسایی تکواژ و انواع آن می پردازد؛ زیرا ابزار لازم برای ساخت بخش سوم یعنی واژه ها (ساده و غیر ساده: وندی، مرکب و وندی - مرکب)، همین تکواژها هستند.

➤ انواع گروه در بخش چهارم ارائه شده است که در دو موضوع ساختار گروه (هسته - وابسته و وابسته وابسته) و انواع گروه حرف هایی شنیدنی برای شما دارد و در آخرین زنجیره ترکیب انواع گروهها با هم که بخش جمله را تشکیل می دهند، توضیح داده می شوند.

➤ در پایان این نوشتار افعال متفاوت با معنای مختلف توضیح داده شده اند و سپس فعل با شش ویژگی بررسی شده است.

بخش اول: واج

قسمت اول: بررسی واج و حرف در الفبای فارسی

کار زبان چیست؟ ابلاغ و انتقال پیام از ذهنی به ذهن دیگر است و نخستین مرحله سخن، ترکیب واج ها با هم است.

مراحل ساخت جمله مستقل: واج ← تکواژ ← واژه ← گروه ← جمله مستقل

این خط مستقیم، خط فراگیری دستوره؛ یه نقشه راه. باید هر مرحله رو خوب یاد بگیری تا همچین مستقیم بیفتی تو مرحله بعدی. بریم سر صحبت واج رو باز کنیم.

★ واج چیست؟ کوچک ترین واحد زبان است که تفاوت معنایی ایجاد می کند.

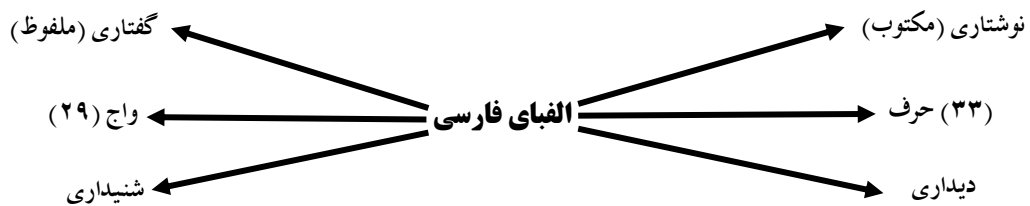
اگر زنجیره گفتاری را بر خط زمینه نوشته و آن را به کوچک ترین واحد تجزیه کنیم، حرف به دست می آید که تلفظ آن را «واج» می گوئیم.

الفبای فارسی دارای چند چهره است؟

الفبای فارسی دارای دو چهره است: (۱) حرف (۲) واج: الف (۲۳ صامت ب) ۶ مصوت

واج: نمود آوایی الفبای فارسی (زنجیره گفتاری)

حرف: نمود نوشتاری الفبای فارسی (زنجیره نوشتاری بر خط زمینه)

باید بتوانید از ۳۳ حرف الفبای فارسی، ۲۳ واج صامت بیابید. به کمک هم از ۳۳ حروف الفبا ۲۳ صامت را به شکل زیر استخراج کنیم؛

مرحله اول: ۳۳ حرف الفبای فارسی را بی کم و کاست بنویسید:

حروف الفبای فارسی: ۱ - ۲ - ۳ - ۴ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳